

Når ansigtet er en gåde

Forestil dig, at du står til en fest. En person kommer hen imod dig, smiler og siger dit navn. For de fleste sker der noget øjeblikkeligt og ubesværet: Et ansigt falder på plads. En identitet træder frem. Du ved, hvem du står overfor, uden at tænke over hvordan.

Men for nogle mennesker sker der noget helt andet. For dem er ansigtsgenkendelse ikke en umiddelbar indsigt, men en krævende opgave: En gåde, der skal løses. Et problem, der kræver et overlagt og anstrengende kognitivt ”detektivarbejde”, hvor forskellige ledetråde i ansigtets kontekst – ikke ansigtet selv – stykkes sammen til viden om, hvem denne person til festen mon er. Denne erfaring er en central del af mit ph.d.-projekt om *udviklingsbetinget prosopagnosi* – ansigtsblindhed – som er den manglende evne til at genkende andre mennesker på deres ansigt. Projektet har til formål ikke blot at forstå, *hvorfor* ansigtsgenkendelse ikke fungerer som forventet, men også at undersøge *hvordan*, det opleves, og hvad det betyder for den måde, vi forsker i ansigter, mennesker og sociale relationer på.

En kognitiv evne, vi sjældent forholder os til

Ansigtsgenkendelse er en af de mest grundlæggende mekanismer i vores sociale liv. Ganske kort tid efter, vi bliver født, er vi draget af andres ansigter. For ansigter gør det muligt at opretholde relationer, navigere i sociale situationer og skabe kontinuitet i mødet med andre. Samtidig er den så velfungerende for de fleste, at den næsten aldrig bliver genstand for refleksion. Man lægger typisk først mærke til ansigtsgenkendelse som kognitiv funktion, når den *ikke* er der eller ikke fungerer optimalt.

Udviklingsbetinget prosopagnosi er karakteriseret ved markante vanskeligheder med at genkende andre på deres ansigt – uden tegn på hjerneskade, synsproblemer eller generelle kognitive vanskeligheder. Forskningen i tilstanden er vokset markant de seneste årtier, og i dag anslås det, at op mod 2-3 procent af befolkningen kan have betydelige vanskeligheder med ansigtsgenkendelse. Det svarer til et barn i hver anden skoleklasse.

Et felt med stærke traditioner – og blinde vinkler

Inden jeg gav mig i kast med at belyse prosopagnosi som et individuelt perceptuelt problem, satte jeg mig for at adressere et grundlæggende videnskabeligt problem i feltet: *Hvordan har vi overhovedet forstået og undersøgt ansigtsblindhed?* En central del af mit ph.d.-projekt var således at kortlægge, hvordan udviklingsbetinget prosopagnosi er blevet defineret, undersøgt og klassificeret i forskningen. I et review-studie gennemgik jeg mere end 200 videnskabelige studier med et helt grundlæggende spørgsmål for øje: *Hvad er udviklingsbetinget prosopagnosi?*

Det overordnede mønster, jeg fandt, var, at forskning i prosopagnosi næsten udelukkende har været forankret i en kognitiv neuropsykologisk og neurovidenskabelig tradition. Forskningsspørgsmålene har primært handlet om hjernemekanismer, testpræstationer og afgrænsning af ansigtsspecifikke processer. De tilgange har givet vigtig viden om de kognitive, neurale og psykologiske mekanismer, som er på spil i prosopagnosi. Men det har også haft en pris. Udviklingsbetinget prosopagnosi er nemlig ofte blevet defineret ud fra, hvad det *ikke* er: ikke hjerneskade, ikke lavt kognitivt funktionsniveau, ikke generelle synsproblemer. Samtidig har der hersket betydelig uenighed om, hvordan man egentlig afgør, hvem der har prosopagnosi, og hvem der ikke har. Forskellige studier har brugt forskellige tests, grænseværdier og kriterier – ofte uden at gøre det klart.

Konsekvensen er, at forskningen til tider risikerer at tale om forskellige fænomener, mens man bruger det samme navn. Det rejser et grundlæggende spørgsmål: *Hvad er det egentlig, vi undersøger?*

Ansigtet, der ikke samler sig selv

For at nærme mig dette spørgsmål valgte jeg et andet udgangspunkt end det traditionelle. Frem for at benytte mig af de klassiske kognitions- og neurovidenskabelige metoder (fx det psykologiske eksperiment), bad jeg mennesker med prosopagnosi om at beskrive deres egne erfaringer, når de ser, tænker på og prøver at genkende ansigter.

Jeg trak dermed fænomenet *udviklingsbetinget prosopagnosi* ud af sin vante neuropsychologiske ramme og ind i en *fænomenologisk* ramme.

I dybdegående interviews beskrev deltagerne, hvordan ansigtsgenkendelse sjældent opstår spontant. Den bliver ofte først aktiveret af et socialt signal udefra: en hilsen, et smil, en forventning om genkendelse. Først dér opstår spørgsmålet: *Hvem er det her?* Herefter følger en aktiv og ofte krævende proces. Opmærksomheden flyttes fra ansigtet til konteksten: stemmen, tøjet, kropsholdningen, stedet. Ansigtet fungerer sjældent som det centrale holdepunkt. Genkendelse bliver en form for problemløsning, hvor identitet gradvist konstrueres ud fra spor og sammenhænge. Når det lykkes, beskrives det som et tydeligt "klik". Men vejen dertil er usikker og langsom. Det peger på en vigtig pointe: For mennesker med prosopagnosi er ansigtsgenkendelse ikke blot svækket. Den er *kvalitativt anderledes*.

Deltagerne beskrev også, hvordan ansigter ofte fremstår fragmenterede: øjne, mund, mimik – ofte med stærk følelsesmæssig ladning – men uden den stabile helhed, der normalt gør et ansigt genkendeligt som et bestemt menneske. Helheden kunne opstå, men den var skrøbelig og situationsafhængig. Den kunne opløses igen, hvis personen bevægede sig, eller hvis konteksten ændrede sig. Disse erfaringer adresserer en udbredt antagelse i ansigtsforskningen: at ansigtsperception primært beror på en automatisk, helhedsbaseret proces. For mennesker med prosopagnosi tyder erfaringerne på, at helheden ofte først opstår *efter* genkendelsen – hvis den overhovedet opstår.

Denne indsigt har ikke kun individuel psykologisk, men også samfundsmæssig betydning. Vores sociale liv bygger på forventningen om, at ansigter genkendes. At blive set som den, man er, uden forklaring. Arbejdspladsen, foreningslivet og samværet med familien bygger alle på denne nærmest usynlige forventning, og når forventningen ikke kan indfries, opstår misforståelser, usikkerhed og social friktion. Samtidig mangler vi et fælles sprog for forskelle i ansigtsgenkendelse – både i forskning, klinisk praksis og offentligheden.

Bedre klassifikation – og bedre forståelse

Mit projekt bidrager også til udviklingen af bedre metoder til at identificere og klassificere mennesker med prosopagnosi. Gennem arbejdet med selvrapporteringsredskaber har jeg været med til at forbedre måder, hvorpå man systematisk kan afdække problemer med ansigtsgenkendelse. Det arbejde har samtidig vist, at klassifikation af ansigtsblindhed bør hvile både på præstation i tests af ansigtsgenkendelse og på systematisk undersøgelse af, om folk oplever problemer med at genkende ansigter i hverdagen.

Ansigtet som etisk fordring

I sidste ende peger forskningen på noget mere grundlæggende. Ansigtet er ikke blot et visuelt objekt. Det er en bærer af relationer. Den franske filosof Emmanuel Levinas beskrev ansigtet som en etisk fordring: I mødet med den andens ansigt bliver vi kaldt til ansvar, før vi når at tænke eller vælge.

For de mennesker, jeg har interviewet, er dette møde ikke selvfølgeligt. Ansigtet taler ikke automatisk sit navn. Det kræver et stort kognitivt arbejde; problemløsning, ikke automatisk perception. Måske er det netop her, ansigtsblindhed kan lære os noget generelt: at den umiddelbare genkendelse, vi ofte tager for givet, i virkeligheden er en skrøbelig forudsætning for det sociale og etiske liv.